

Arakan Rohingya Müslümanlarının Tarihine Genel Bakış: Geçmişlerini Yok Sayma Çabaları ve Tarihsel Dışlanmaları *

Overview of the History of Arakan Rohingya Muslims: Efforts to Ignore Their Past and Historical Exclusions

Hüseyin Günarlan **

Öz

Arakan Güneydoğu Asya ülkelerinden birisi olan Myanmar'ın bir eyaletidir. Eski adı Burma olan Myanmar Budist çoğunluğun yönetimi elinde tuttuğu ve Müslüman azınlıklara haklarını vermemesi ile tanınan bir ülkedir. 14 eyalete sahip olan ülkenin Arakan eyaleti en fazla Müslümanın yaşadığı bölgedir. Bu eyalette yaşayan Müslümanlara Rohingya adı verilmektedir. Arakanlı Rohingya Müslümanlarının maruz kaldığı şiddet olayları günümüzde medyanın da etkisi ile çok daha fazla bilinir olmakla birlikte bu insanların geçmişi ile ilgili hala yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu insanların etnik bir soykırıma maruz kaldıkları genel olarak kabul görmekle birlikte Myanmar Budist hükümetinin uygulamalarına son verdirtecek bir yaptırım yoktur. Özellikle Burma'nın bağımsızlığı sonrası Arakanlı Müslümanlar yüzlerce yıldır yaşadıkları topraklarda istenmeyen insanlar ilan edilip öldürülmektedir. Dünyanın gözü önünde hala devam etmekte olan bu soykırıma Müslüman dünyası da dâhil olmak üzere yeterli düzeyde tepki gösterilmemektedir. Bunun en önemli sebebi ise Türkiye dâhil olmak üzere bu insanlar hakkında çok az bilgiye sahip olunmasıdır. Bundan dolayı çalışmanın amacı, günümüz Arakan Müslümanlarının dünyanın unutulmuş bir bölgesinde en fazla haksızlığa uğrayan insan topluluğu olduğunu ortaya koymakla birlikte onların tarihlerini de aydınlatmaya çalışmaktır. Çalışma sonucu elde edilen veriler bu insanların tarihleri boyunca büyük sıkıntılara maruz kaldığını ve özellikle Myanmar'ın bağımsızlığını kazandığı 1948'den günümüze artan oranda bir soykırıma tâbi olduklarına işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Myanmar, Arakan, Rohingya, İngilizler, Soykırım

Abstract

Arakan is a province of Myanmar, one of the Southeast Asian countries. Myanmar, formerly known as Burma, is a country that the Buddhist majority holds power, known for not giving its rights to Muslim minorities. Arakan province is the region with the highest number of Muslims. The Muslims living in this province are called Rohingya. Although the violent incidents suffered by the Muslims of Arakan Rohingya are much more known with the influence of the media today, there is still no sufficient information about the history of these people. It is generally accepted that these people are subjected to an ethnic genocide. However, there is no sanction to end the practices of the Myanmar Buddhist government. Especially after the independence of Burma, Arakanese Muslims have been declared unwanted people and started to be killed in the land they have lived for hundreds of years. This genocide, which is still continuing in front of the world, is not adequately reacted, including the Muslim world. The most important reason for this is that we have very little information about these people, including Turkey. Therefore, our study reveals their history and shows that today's Arakan Muslims are the most discriminated people living in a forgotten part of the world. The data obtained from the study, indicate that these people have been subjected to great troubles throughout their history and that they have been subjected to an increasing amount of genocide since 1948, especially when Myanmar gained its independence.

Keywords: Myanmar, Arakan, Rohingya, British, Genocide

* Makale Geliş Tarihi: 13.10.2020, Makale Kabul Tarihi: 26.12.2020.

** Dr., Windsor Üniversitesi Tarih Bölümü, gunarlan@uwindsor.ca, Orcid: 0000-0002-7276-7476.

1. Giriş

Myanmar Güneydoğu Asya'nın en fakir ülkelerinden birisidir. 1948'de İngilizler'den bağımsızlığını kazandığında adı Burma olan ülke 1989'da gerçekleşen askeri darbe sonucu Myanmar adını almıştır (Ullah, 2011, 140). Myanmar bünyesinde birçok farklı etnik, dini ve kültürel insanı barındırmaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 30'ından fazlası daha çok eyaletlerde yaşayan ve kendisini Burmalı yani Myanmarlı görmeyen Şanlar, Çinliler, Kaçinler, Karenler, Rohingyaalar (Arakan Müslümanları), Rakhinler (Arakanlı Budistler) ve toplam sayısı 135 olan diğer küçük etnik gruplardan oluşmaktadır. Burma devleti bu grupların çoğunluğunu yasal olarak etnik grup olarak tanısa da Müslüman Rohingyaalara bu statüyü vermemiştir. Arakan -diğer adı ile Rakhine- ise Myanmar'ın en fakir eyaletlerinden birisi olarak ülkenin batı sahillerinde Bangladeş ile sınırı olan bölgenin adıdır. Bu bölgenin adı Burma dilinde eskiden "Rakhaing" olarak adlandırılırken, bu kelime Avrupa dillerinde "Arakan" şeklinde tanınmıştır. Günümüzde ise, Burma hükümeti ile Arakan'da yaşayan Budistler tarafından Rakhine olarak isimlendirilmektedir. (Ba Tha, 1963, 3; Sohel, 2017, 1007-1009).

Günümüzde Arakan, Müslümanlara uygulanan zulüm ile gündeme gelmektedir. Budist inanca mensup insanların kontrolündeki ülkenin Arakan eyaletinde yaşayan Rohingya Müslümanlarına yıllardır şiddet uygulanmakta ve zorla bölgeden göç ettirilmektedir. Bu çalışma da uzun yıllardır etnik bir soykırıma uğrayan Rohingya Müslümanlarının tarihini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. İlk Müslümanların bölgeye ulaşmasından günümüze kadar olan tarihlerinin ortaya çıkması ile bu insanların daha iyi tanınmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca günümüzde yaşadıkları sıkıntıların tarihsel süreçle ilişkisinin ortaya konması da gereklidir. Bu amaçla Arakan ile ilgili birinci ve ikinci dereceden tarihsel kaynaklar taranmış ve toplanan veriler kronolojik bir sırada analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın Arakan Müslümanları üzerine daha detaylı çalışmalar yapmayı planlayan araştırmacılara ön bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

Bölgenin tarihi üç aşamada ele alınmıştır. Myanmar Müslümanlarına genel bir bakış ortaya konduktan sonra birinci aşamaya geçilmiş ve Müslümanların bölgeye ulaşması ile İngiliz yönetimi altına girinceye kadar geçen süre incelenmiştir. İkinci

aşamada İngilizlerin bir kolonisi olarak geçirdiği tarihsel süreçle birlikte 2. Dünya Savaşı'nda yaşananlar ve Japon işgal dönemi ele alınmıştır. Son aşamada ise ülkenin bağımsızlığından günümüze kadar geçen sürede yaşananlar ortaya konmuştur. Arakan eyaleti Myanmar'daki 14 eyaletten birisi olmakla birlikte en fazla Müslüman'ın yaşadığı eyalet unvanına da sahiptir. Burma Budist yönetiminin birinci önceliği bu eyaletteki Müslümanlar ile mücadele etmektir. Bununla birlikte diğer eyaletlerde de Arakan'dan çok daha fazla Müslüman dağınık bir halde yaşamaktadır ve Budist yönetim bu insanlara da zulmetmektedir. Çalışma Arakanlı Müslümanların sahne önünde zulme uğrayan bir toplum olduğunu ortaya koymakla birlikte çok az bilinen diğer Müslümanların da varlığına işaret etmektedir.

2. Myanmar Müslümanlarına Genel Bakış

Günümüzde Arakan'da Müslümanların çoğunluğu Mayu Sınır bölgesinde yani Kuzey Arakan'da yaşayıp kendilerini Rohingya olarak tanımlarken Budistler ise daha çok güneyde yaşamakla birlikte kendilerini Rakhinler olarak adlandırmaktadır. Arakan 1784 yılında Burma Krallığı tarafından işgal edilmeden önce bağımsız bir krallık iken günümüzde Myanmar'a bağlıdır. Eyalet Myanmar'daki eyaletlerden birisi olmakla birlikte Müslümanların milyonlarla ifade edilecek ölçüde bulunduğu tek eyalettir (Razzaq - Haque, 1995, 15). Günümüzde bu ülke 50 milyondan fazla nüfusa sahiptir. Ülkede son yıllarda dâhil olmak üzere 1962 darbesi sonrası sıklıkla yapılan askeri operasyonlar sonucu yaşanan katliamlar ve büyük göçlerle Arakanlı Müslümanların sayısının 700 bin ile 1,5 milyona kadar düştüğü ifade edilmektedir. Bu sayının 4 milyondan bu rakamlara düştüğünü iddia edenler de vardır. Bununla birlikte resmi rakamlarda nüfusun az gösterildiği ya da bölgede yaşayanlara vatandaşlık verilmediği gibi sebepler ile nüfusun Arakan'da hala 4-5 milyon olduğunu iddia edenler de vardır (Ullah, 2011, 140). Görüldüğü üzere Arakanlı Müslümanların günümüzdeki sayıları ile ilgili farklı kaynaklarda çok farklı rakamlar mevcuttur. Zira Burmalı yetkililerin baskısı ile dönem dönem yüz binlerce insan göç etmeye zorlanmaktadır. Muhtemelen göç edilen Bangladeş gibi ülkelerde Arakan'dan çok daha fazla Arakanlı Müslüman yaşamaktadır.

Günümüzde Myanmar Müslümanları dünya üzerinde çok kötü şartlar altında yaşamak zorunda bırakılan insanlardır. Budist halk bu insanları “zenci” olarak tanımlayıp

aşağılamaktadır. Güney Asya kökenli Hintli Müslüman toplumu yüzyıllardır Burma'ya göç eden topluluklar arasındadır. Babası Müslüman annesi Budist olan ve sayıları asırlar boyu yüz binlere ulaşan Zerbadiiler diğer önemli Müslüman topluluğudur. Burma ve Çin sınır bölgesinde yaşayan Çinli Müslümanlara ise Panthaylar adı verilmektedir. Günümüzde sayıları 300 binlere ulaşan Kamanlar ise çoğunlukla Ramree adasında yaşamaktadırlar. Kamanlar Delhi'deki taht kavgasından dolayı ülkesini terk eden Şah Şuca'nın beraberinde Arakan'a getirdiği mahiyetindeki Müslümanların torunlarıdır. Tambukialar olarak adlandırılan topluluk ise 788-810 yıllarında Arabistan'dan Arakan'a gelen ve Kral Maha Taing Chandra tarafından Güney Arakan bölgesine yerleştirilen Müslümanların günümüze kadar ulaşmış torunlarıdır. 15. yüzyılda Arakan'a ulaşan Türkler ve Pathanlardan oluşan ayrı bir grup ise, başka bir Müslüman topluluğudur. Son olarak ise Myay Du Müslümanları olarak adlandırılan grup ise yine Arakan'da yerleşmiş bir topluluktur. Asimile olan Myay Du'lar Bengal'den gelerek Burma krallarının hizmetinde bulunmuş Müslümanların günümüze kadar ulaşan torunlarıdır. Müslüman gruplardan Zerbadiiler, Tambukialar, Türkler, Pathanlar, Panthaylar ve Kamanlar kendilerinin Hintli Müslümanlarla ve Arakan'daki Rohingyalar ile ilgilerinin olmadığını söyleyip aralarına mesafe koymaktadırlar (Mohajan, 2018, 11). Ülkede baskı altında yaşayan ve ayrımcılığa tabi tutulan toplulukların birbirleri ile bir araya gelmesine imkân verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte bu grupların daha fazla baskı görmemek için birbirleri ile ilişki içine girmedikleri ve birbirlerini dışladıkları da düşünülebilir.

Budist milliyetçiliğinin hâkim olduğu Myanmar'ın Müslüman olan komşu ülkeleri ise Bangladeş, Malezya ve Endonezya'dır. Myanmarlılar ülkenin herhangi bir Müslüman ülke ile savaşması durumunda Arakan'da yaşayan Müslümanların da kendilerine saldıracağı iddiası ile onları kültürel olarak ayrıştırmış, ekonomik olarak sömürmüş ve siyasi olarak dışlamıştır (Wolf, 2017). Günümüzde bölgede yaşanan olaylardan dolayı Arakan Müslümanları Myanmar hükümeti tarafından dışlandığı gibi tarihsel olarak da onların Myanmar'ın yerli bir halkı olmadığı iddiası işlenmektedir. Böylece onların bölgenin asli unsurları değil de dışarıdan gelmiş insanlar olarak görülmeleri istenmiştir. Onların Bangladeş'ten Arakan'a yerleşmiş olan, yasal olmayan göçmenler oldukları iddia edilirken bu fikre karşı çıkanlar ise onların İslam'ı seçen bölgenin yerlisi olduklarını ifade etmektedirler (Ahmed, 2012; Forster, 2011, 64). Bilinen

gerçek ise, bazı farklı düşünceler olsa da, Müslümanların yüzyıllardır bu bölgede yaşadıklarıdır (Leitich, 2014). Burma hükümeti bu yola başvurarak bölgedeki Rohingya Müslümanlarını yerli olarak görmeyen bir politika izlemektedir. Arakan'a ait olmadığını düşündükleri bu insanların bölgeden göç ettirilmesine yasal bir kılıf bulma amacı taşıdıkları değerlendirilebilir. Bununla birlikte yukarıda da bahsettiğimiz üzere bölgede asırlardır milyonlarca Müslüman yaşamıştır. Burma hükümetinin bahsettiği gibi bu insanlar bölgeye çalışmak için gelen işçiler olsalar bile bağımsızlık öncesi gibi yaklaşık yüz yıl önce bölgeye geldikleri düşünülürse artık onların bu ülkenin bir parçası olduğunu kabul etmek gerekir. Burma hükümetinin bu insanları kendi vatandaşı görmeyip onlarca yıldır vatandaşlık vermemesi bu gerçeği değiştirmemektedir. Bölgede Müslümanların sıkıntı çektiği yerler ise Kuzey Arakan'daki Maungdaw, Rathedaung ve Buthidaung'dır (Human Rights Watch, 2013). Son yıllarda bu bölgede yaşayan Müslümanlara yönelik ayrımcılık hızla artmış ve etnik bir temizlik ile soykırıma dönüşmüştür.

Arakan'da Budistler ile Müslümanlar arasında asıl gerilimin başladığı dönem ise İngiliz dönemidir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nda Burma'daki Budist halk Japonları destekler iken, yukarıda adını saydığımız birçok Müslüman grup Arakan'daki Rohingyalar da dâhil olmak üzere İngilizleri desteklemiştir. Bu nedenle Japon işgali döneminde Arakanlı Müslümanların çoğu bugünkü Bangladeş olarak adlandırdığımız Bengal'e kaçmıştır (Human Rights Watch, 2013). Önemli bir fikrî ayrışmayı temsil eden bu durum Müslüman gruplar ile Budist milliyetçiler arasındaki çatışmaları da şekillendirmiştir (Bayram - Yaylar, 2016, 371). İngilizlerin ülkeyi Japonlardan geri alması ile tekrar topraklarına dönen insanlar ile yerel halk arasında nefret tohumları artarak devam etmiştir. Özellikle 1962 yılında yaşanan askeri darbe ile de Myanmar artık Müslümanların her türlü hakkının kısıtlandığı döneme girmiştir (Ullah, 2011, 144).

Arakan ilk zamanlarda Hindu ve daha sonraları da Budist kralların hâkimiyet sürdürdüğü bölge olmuştur. 1203'de günümüzde Bangladeş olan Bengal, Müslüman olunca Arakan'da İslam'ın tesiri daha belirgin bir hale gelmiştir. Hatta 1430'dan 1531 yılına kadar buradaki Budist krallar, doğudaki diğer Budist kralların tehdidi karşısında Bengal'deki Müslüman Sultan'a bağlılıklarını sunmuş ve onlar adına bir yüzünde Budist isimler, diğer yüzünde Müslüman isimler olduğu halde benzeri paralar bastırmıştır. 1784

yılında Budist Burma Kralı tarafından işgal edilene kadar yöneticiler ve siyasi duruma göre farklılıklar gösterse de Müslümanların Arakan’da etkisi devam etmiştir. Bölge 1824 yılında İngilizler tarafından ele geçirildikten sonra Hindistan’ın bir parçası olarak görülmeye başlanmış ancak 1937 yılında İngiliz Hindistan’ından ayrılarak İngiliz Burma’sına (Myanmar) bağlanmıştır. Bölge son olarak Burma’nın 1948 yılında bağımsızlığına kavuşması ile birlikte onun bir eyaleti olarak günümüze kadar gelmiştir (Ba Tha, 1963, 4).

3. Müslümanların Arakan’a Ulaşması

İslamiyet’in Arap yarımadasında ortaya çıkmasından kısa süre sonra İslam çeşitli bölgelere yayılmıştır. Ortadoğu’da hâkimiyeti sağlayan Müslümanlar böylece batı dünyası ile doğu dünyası arasındaki ticarete de etkili olmaya başlamışlardır. Ticaret için seyahat eden Müslümanların çoğalmasından dolayı birlikte Çin’e kadar İslamiyet yayılırken, Kore gibi uzak diyarlara ulaşılmıştır (Clifford, 1904, 16). 9. yüzyılda Araplar ile Çin’deki Tang Hanedanlığı arasındaki ticari faaliyetler daha da gelişmiştir. Bundan dolayı birçok Müslüman Çin kıyılarına kadar giderek ticaret yapmaya başlamıştır (Harvey, 1925, 310). Müslüman ticaret gemileri hicri ilk yıllardan itibaren Hindistan kıyılarından Bengal’e kadar gitmişlerdir. Hatta Bengali bir ticaret üssü olarak kullanıp Burma’ya ve Malabar ile Seylan’a kadar ulaşmışlardır (Khan, 1936, 416). Bölgeye ilk gelenlerin Arap, İran ve Afrikalı Müslüman tüccarlar olduğu daha sonraki yıllarda ise bunlara ilaveten Afgan, Türk, Kuzey Hintliler ve Arabistan bölgesinden Müslümanların katıldığı düşünülmektedir. Böylece bölgede Farsçadan Urduçaya farklı diller kullanılmaya başlanmıştır (Ahmed, 2010). 12. ve 13. yüzyılda Arakan’a çok daha kalabalık Müslüman grupların ulaştığı ve hızlıca bölgeye entegre oldukları bilinmektedir. İkinci dalga Müslüman nüfusu da 15. yüzyıldan 1784’e kadar bölgeye gelmeye devam etmiştir. Müslümanlar Arakan’da en etkili dönemlerini ise 17. yüzyılda yaşamışlardır (Mohajan, 2018, 10).

Müslüman denizciler Burma’ya ilk olarak 9. yüzyılda ulaştılar. Müslümanların Burma olarak adlandırdığı bölge aslında günümüz Myanmar’ın aşağı kıyı bölgeleri ile Bengal körfezine kıyısı olan Arakan’dır (Harvey, 1925, 10). Deniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Müslüman Araplar, Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu ile ticari ilişkiler

geliştirmiştir. Böylece Arakan'dan Sumatra Adası'na, oradan Cava'ya kadar uzanan bölgede küçük ticaret şehirleri kurmuşlardır (Yunus, 2012, 17; Bayram - Yaylar, 2014, 2). Güney Burma yani Arakan'a kadar ulaşan Müslüman denizciler buralarda ticaret yapmışlardır. Bu Müslümanların bir kısmı da gemilerinin batması ile bölgede mahsur kalanlardır ki burada mecburen yeni bir hayata başlamışlardır. Sayıları gün geçtikçe artan Müslümanlar böylece Arakan olarak adlandırılan aşağı güney Burma kıyısında yaşamış, siyasi ve toplumsal hayatta etkili olmuşlardır (Khan, 1936, 417).

4. Arakan Krallığı Döneminde Müslümanların Etkisi

Arakan, Burma'nın Bengal körfezinin doğu kıyısında yer alan 650 km uzunluktaki kıyı şeridinde sahip bölgenin adıdır. Sahil kesiminden sonra geçişe imkân vermeyen sıradağların yüksekliği sebebi ile Burma'nın geri kalanı ile kara ulaşımının kısıtlandığı bu bölge daha çok deniz yolu ile Burma ve Bengal'e bağlanabilmektedir. Sıra dağların iç bölgelere ulaşımı engellemesi Müslümanlar'ın Burma'yı tamamen ele geçirmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Arakan'ın kuzey bölgesi günümüzde Mayu bölgesi olarak adlandırılan Doğu Bengal'e yani günümüz Bangladeş'ine komşu olan kısımdır. Coğrafi şartların zorluğu tarih boyunca birbirinden farklı ve izole olmuş toplumların bölgede yaşamasına sebep olmuştur. Müslüman ticaret gemilerinin gerek Arakan'a gerekse Burma'daki liman kentlerine ulaşma zamanları hemen hemen aynı tarihlerde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı Burma'da gelişen Müslüman yerleşimler aynı vakitlerde Arakanda'da da kurulmaya başlamıştır (Yegar, 1972, 18). Hindistan ve Arakan arasındaki bölge olan Bengal'de halk 1203 yılından itibaren Müslüman olmaya başlamıştır. Bengal ile kuzey Arakan bölgesinin komşu olması sebebi ile Müslümanların siyasi ve kültürel olarak Arakan'ı etkilediği tarihi bir dönem yaşanmıştır (Hall, 1958, 328). Müslümanlar Arakan'ı aslında Burma'ya ulaşmak için gerekli olan bir geçiş bölgesi olarak görseler de buraya geçiş bölgesinin ötesinde çok daha fazla önem vermişlerdir (Yegar, 1972, 18). Burma üzerinden Çin'e gitmeye çalışan Müslüman gezgin ve tüccarlar için geçiş noktası olan bu topraklara ise barış ülkesi manasına gelen Arakan ismi verilmişti. (Ba Tha, 1963, 5) Arakan'ın eski adlandırmalarından olan Rohang/Roang/Roşang'dan türediği savunulan Rohingya kavramının etimolojik kökenine ilişkin yaygın kabul edilen görüş ise Arapça "lütuf etme", "merhamet etme" anlamına gelen "rahime" kelimesinin değişikliğe uğramış hali olmasıdır (Yunus, 1994, 8).

Arakan'a önemli derecede etki eden aslında yakın komşusu Bengal'dir. 1430 yılından itibaren Arakan Bengal'e bağımlı kalmıştır. Bağımsız bir krallık olan Arakan, Burma'daki Ava Krallığının giderek güçlenmeye başlaması ile yönünü Bengal'e çevirmeye ve onların kontrolü altına girmeye başlamıştır. Bengal'deki yönetim 1318 yılında başkenti Delhi olan Sultanlıktan bağımsızlığını almıştı. 1404 yılında Arakan kralı Naramekhla (1404-1434) Burmalılar tarafından ülkesini terk etmeye zorlanmıştı. Kral doğal olarak komşusu Bengal Sultanlığının başkenti Gaur'a sığınmıştı. Bengal Sultanı Ahmet Şah onu ülkesinde misafir etti ve zamanla ona Sultanlık ordusunda komutanlık vazifesi verdi (Collis, 1960, 491). Böylece Arakan kralı Naramekhla, Bengal Sultanı ile savaflara katıldı. 26 yıl gibi uzun süre Bengal'de yaşayan kral iddialara göre Müslüman oldu ve Süleyman Şah adını aldı. 1430 yılında Ahmet Şah'dan sonra başa geçen Nadir Şah Kral Naramekhla'nın isteği üzerine ona Veli Han komutasındaki Bengal ordusu ile Arakan'daki krallığını geri almasına izin verdi. Veli Han bu seferde Kral Naramekhla'ya ihanet etse de Nadir Şah ona yeni bir ordu gönderdi ve böylece Arakan alındı. Veli Han kralı bir yıl boyunca hapsedmiş ve Arakanı kendisi yönetmişti. Naramekhla ülkesine geri döner dönmez 1785 yılında Burmalılar tarafından yıkılacak olan Mrohaung adlı yeni bir başkent kurdu. Krala yardım eden Bengalli Müslüman askerler yeni yapılan başkente yakın bir yerde o bölgede yaşayan Müslümanlar için Sandikhan camisini inşa ettiler. Müslümanların Arakan kralına yardım etmesi sonucu gelişen yakın ilişkiler uzun yıllar devam edecek bir işbirliği dönemi yaşanmasına sebep olmuştu. Bundan dolayı Müslümanlar, Arakan tarihi üzerinde önemli bir paya sahip oldular (Majumdar, 1944, 202-206). Arakan Kralı Naramekhla yani Süleyman Şah kendisine yardım ettiği için ya da bazı tarihçilerin ifadesi ile aralarındaki anlaşma gereğince Arakan'ın bazı topraklarını Bengal Sultanına verdi ve onun hakimiyetini kabul etti. Sultan adına para bastırıldı. İlerleyen yıllarda Arakan'da kullanılan paraların bir yüzüne Burma harfleri ile diğer yüzüne ise Arap harfleri ile adını yazdırdı. Krallıkta resmi yazışma dilini Farsça yaptı. Yıllık vergi ödemesi gerçekleştirdi. Arakan 1531 yılına kadar Bengal'e bağlılığını devam ettirdi (Harvey, 1925, 138, 140; a.mlf., 1972, 18-19; Ba Tha, 1963, 17). Naramekhla'dan (Süleyman Şah) sonra 1531 yılına kadar başa geçen 12 kraldan en önemlileri Ali Han, Mango Şah, Muhammed Şah, Şah Celal, Hüseyin Şah ve Salim Şah oldu. 1531 yılına kadar tahtta çıkan Arakan kralları hem Budist isimler hem de Müslüman isimler taşıdılar

ve bu tarihten sonra ise sadece Budist isimler almışlardı. 1784'e kadar aynı hanedan ailesinin yönetiminde kalan Arakan en müreffeh dönemini yaşadı (Driss, 2016, 229). Arakan'ın bu döneminde ticari faaliyetlerinin yoğunluğu açısından Venedik ile kıyaslanması bölgenin nasıl bir gelişim sürecinde olduğunu göstermektedir (Dadan - Fuad, 2018, 179).

Arakan krallığı sadece Bengal ile ilişkileri geliştirmekle kalmamış hemen hemen her imkânı değerlendirerek farklı devletler ile ilişkilere sahip olmaya çalışmıştı. Kral Naramekhla'nın ölmesinden sonra ülke Bengal dışındaki kuzey bölgelerine doğru genişleme çabasına girdi (Majumdar, 1960, 203). Portekizliler 16. Yüzyıldan itibaren Bengal ve Arakan kıyılarına gelmeye başlamıştı. Portekizliler Arakanlılardan ticaret yapma amacı ile bölgede üsler kurmak için izin istedi. Bunun karşılığında Arakanlılara ticari öncelik ve sınırları koruma sözü verildi. 1576 yılına gelindiğinde Delhi'deki Babürlü Şahı Ekber gücünün zirvesindeydi ve Bengali de kontrolü altına almıştı. Bundan dolayı Arakanlılar Bengal Sultanlığı kadar Babürlü Sultanlığının da tehlikesi altındaydı. Bu düşmana karşı kendilerine yardımcı olabilecek tek kuvvet Portekizlilerdi. Arakanlılar, Portekizlilerin ateşli silahları ve topları ile Bengal ve Delhi'den daha güçlü olabileceğini görmekle birlikte Portekizliler ile yaptıkları ticaretten de kazançlı çıkmaya başlamışlardı (Collis, 1958, 92). Kendilerine Bengalliler dışında yeni bir dost bulan Arakan kralları Portekizliler ile işbirliği yaparak eski dost müttefikleri Bengal üzerine askeri harekâtlar yapmaya başladı. Bu seferler 18. yüzyılın sonuna yani İngilizlerin Bengal körfezinde hâkimiyeti tamamen sağlamasına kadar devam etti (Yegar, 1972, 20).

Arakanlılar ile Portekizlilerin Bengal üzerine yaptıkları askeri seferlerde birçoğu Müslüman olan Bengalli esirler alınmıştı. Portekizliler esirlerin yarısı ile zanaatkârları Arakan kralına verirken geri kalanları ya köle olarak satıyor ya da başkent Mrohoun' a yakın bir köyde zorla alıkoyuyorlardı (Harvey, 1925, 143; a.mlf., 1972, 20). Sadece 1621-1624 yıllarında Portekiz ve Arakanlıların Bengal'den ele geçirdiği Bengalli sayısı 42 bindi. Arakan kralına verilen bu köleler özellikle toprağı işlemek amacı ile kullanılıyorlardı (Ghosh, 1960, 1). Gerek Portekiz gerekse Arakan gemilerinde Müslüman asker ve denizciler de görev yapmaktaydı. Bu görevliler Bengal'den ele geçirdikleri yine kendileri de Müslüman olan kişilerin köle olarak alınıp satılmalarına

karşı çıkmıyorlardı. Bununla birlikte esirlerin tutuldukları kampları bekleyen Arakanlı askerlerin çoğunluğu Müslüman askerlerdi. İşin ilginç yanı ise Arakan kralı bu kölelerden uygun olanı yine kendi ordusu içinde de görevlendirmekteydi (Yegar, 1972, 20). Bu olayların yaşandığı dönemde Arakan Kralı Thirithudamma'nın (1622-1638) doktor olan ve iki sefer hacca giden Müslüman bir danışmanı da vardı (Manrique, 1927, 351-352).

1660 yılında taht kavgasına düşen Babürlü hanedan üyesi veliahtlarından Şah Şuca ülkesinden kaçarak Arakan'a gelmişti. Şuca ile birlikte çok sayıda Müslüman da Arakan'a sığınmıştı. Şuca 1639 yılında babası Şah Cihan tarafından Bengal Sultanı olarak görevlendirilmişti. 1657 yılında Cihan'ın ölüm döşeğine düşmesi ile oğulları arasında taht kavgası yaşandı. Şah Şuca tüm mücadelesine rağmen 1660'da yenilgiye uğradığında kardeşi Alemgir Şah başa geçmiş oldu. Şuca, ailesi ve kendisine bağlı askerlerin Arakan'a sığınabilmesi için Kral Sanda Thudama'dan (1652-1687) izin istedi. Arakan kralı silahsız olarak gelmelerine izin vermekle birlikte yerleşmeleri için toprak da tahsis etti (Hall, 1958, 338; Khan, 1966, 198). Tarihçilerin farklı bilgiler vermesine rağmen Şuca için asıl problem Arakan'a gelmesinden sonra başlamıştı. Şah Şuca ülkede sadece geçici bir süre kalmaya niyetliydi. Muson ikliminin geçmesi ve denizin yolculuk yapmaya izin vermesi ile birlikte batıya muhtemelen Arabistan, İran veya Anadolu'ya doğru gitmeyi planlıyordu. Arakan kralından kendisine yardımcı olmasını ve gerekli gemileri ayarlamasını talep etmişti. Kral da havaların düzelmesi ile birlikte gitmelerine izin vereceğini söylemişti. Şuca Arakan'a gelirken yanında önemli miktarda hazine getirmişti. Öyle ki altın ve mücevherleri altı deve ancak taşıyabiliyordu. Arakan kralları hiçbir zaman böyle bir zenginliğe sahip olmadıkları gibi Şah Şuca'nın güzel kızları da ilgi odağı olmuştu. Şuca'nın tek ihtiyacı olan Arakan kralının kendilerine gemi istihdamında yardımcı olması ve ülkeden ayrılmalarına izin vermesiydi. Muson sezonunun bitmesi ile deniz yolculuğu için havaların düzelmesine rağmen Arakan kralı sözünü geciktirmiş hatta oğullarından birisinin Şah Şuca'nın kızı Amine ile evlenmesi talebinde bulunmuştu. Şah Şuca bu isteği kabul etmedi zira dönem itibarı ile kendi statüsü Arakan kralından üstündü ve kızının dengi olmayan birisi ile evliliği halinde itibarı ve pozisyonu zarar görecekti. Bundan dolayı Arakan kralı ile Şuca'nın arası açıldı. Şuca tamamen çaresizdi ve Arakan içinde sıkışıp kalmıştı. Kral ondan üç gün içinde ülkesini terk etmesini istedi lakin hiçbir gemici Şuca'yı gemisine almayı kabul etmiyordu. Mecburen yakın korumaları ile

ormanlara doğru kaçsa da yakalanarak öldürüldü. Arakan kralı Şuca'nın bütün mal varlığına el koydu ve kızlarını da haremine aldı. Bir müddet sonra bu kızları da öldürttü (Harvey,1925, 147). Bazı tarihçiler Şah Şuca'nın seyahate izin verilmeyince Arakan krallığını ele geçirmek için karar aldığını ve bu niyetinin ortaya çıkması ile öldürüldüğünü, bazıları Şuca ile gelen Müslümanlar ile Arakanlılar arasında ortaya çıkan problemler sonucu öldürüldüklerini, bazı tarihçiler ise Şuca'nın Hindistan'ı kaybetmesinin verdiği çaresizlikle Arakan'ı işgal etmeye çalışırken öldürüldüğünü söylemektedir. Olayların nasıl ve neden geliştiği belli olmamakla birlikte Arakan'a sığınan Şah Şuca'nın öldürüldüğü kesindir (Yegar, 1972, 22-23).

Şah Şuca'nın Arakan'a gelmesinden hemen sonra kardeşi Alemgir Şah, Arakan kralından onun geri iade edilmesini istemişti. Bununla birlikte Arakan kralı Şah Şuca'yı öldürünce Alemgir Şah çok sinirlenmişti. Neticede kardeşi Babürlü hanedan ailesine mensuptu ve Arakan kralının böyle önemli bir kişiyi öldürebilme cesareti göstermesi Alemgir'i sinirlendirmeye yetmişti. Aynı dönemde Portekiz ve Arakan gemileri Doğu Bengal kıyılarında korsanlık faaliyetine devam ederek Bengal ve diğer Hint gemilerine saldırıyordu. Alemgir Şah kardeşinin öldürülmesi sebebi ile intikam almak için harekete geçti ve büyük bir ordu hazırladı. Sandwip'deki Portekiz-Arakan yerleşimi yıkılmakla birlikte onlara ait gemiler de imha edildi. Alemgir'in ordusu daha sonra Chittagong ve Ramu'yu kendi topraklarına kattı. Arakan kralının ordusu çaresizlik içinde kaçarken Arakan'da yaşayan diğer Müslümanlardan bazıları da onlara saldırılar düzenleyerek zarar vermişlerdi (Harvey, 1925, 148). 1685-1710 yılları arasında Arakan tamamen Müslümanların kontrolü altına girmişti. Arakan kralına hizmet eden Müslüman askerler de bu süreçte yönetimde etkili oldular (Hall, 1958, 401). Arakan ordusunun büyük bir yenilgi alması kraliyetin de sonunu getirecek süreci başlatacaktı. Kral Sanda Thudama 1684 yılında öldüğünde Arakan'da anarşi ve isyan dönemi yaşanmaya başladı. Kralın özel okçu birliği olan ve Müslüman askerlerden oluşan Kaman adlı birlik bu süreçte kontrolü eline almıştı. Aslında Kralın emri altında tuttuğu askeri birliklerin çoğunluğu ya Müslüman kölelerin zorla asker yapılması ya da Afgan paralı askerlerin ülkeye getirilmesi sonucu oluşturulmuştu. Arakan kralları ülkeyi yönetiyor görünse de bu askerler 1666'dan itibaren hangi kralın oğlunun başa geçeceğine veya kimin görevden alınacağına karar vermeye başlamışlardı. Onların krallar üzerindeki etkisi 1710 yılına

kadar devam etmiş hatta bazı kralların öldürülmelerinde de rol almışlardı. Ancak 1710'da başa gelen Kral Sanda Wizaya (1710-1731) onlar üzerinde etki kurabilecek ve çoğunu da Ramree adasına sürgüne yollayacaktı. Kamanlar olarak adlandırılan bu askerlerin torunları Ramree'de hayatlarına devam edecek kadar büyük bir topluluk oluşturmuşlardı. Tamamen Arakan gelenek ve göreneklerine göre yaşayan bu Müslümanlar Arakanca dilini konuşmaya devam etmişlerdi (Desai, 1961, 62).

1785 yılına kadar Arakan kralları ülkelerini yönetmeye devam ettiler. Bu tarihte Burma Kralı Boddawphaya 30 bin askeri ile Arakan'ı işgal etti. Binlerce Arakanlı Müslüman ve Budist öldürüldü (Harvey, 1925, 267). Burma işgal ordusunda Müslüman askerlerden oluşan bir birlik de yer almış ve Sandoway'de görevlendirilmişlerdi. Bu Müslüman askerlerin çocukları da Kamanlar'da olduğu gibi bölgede yaşamaya devam ettiler. Bu Müslümanların gelenek görenekleri açısından inançları dışında Arakanlı veya Burmalılar'dan bir farkı yoktu (Tydd, 1912). Ülkede uzun müddet yaşanan bu karışık siyasi durumdan dolayı aralarında Müslümanların da olduğu birçok Arakanlının doğuya yani Burma'ya doğru yerleşim alanlarını genişlettikleri görülmekteydi. Burma'ya yerleşen Arakanlı Müslümanların bir kısmının burada Burma Ava Krallarının hizmetine girdikleri de bilinmektedir (Ba Shin, 1961). Neticede 40 yıllık Burma yönetimi süresince Arakan'dan 200 bin kişi Bengal'e kaçmak zorunda kalmıştı (Collis, 1960, 499).

Arakan'da yaşayan Müslümanların çoğunluğu Sünni inanca mensuptur. Bunların bir kısmının da Şii oldukları bilinmektedir. Lakin yaşam tarzları olarak tamamen Budist ülke halkı gibi yaşamalarından dolayı bu insanların hangi İslami gruba veya inanca ait olduğunu tespit etmek imkansız hale gelmiştir. Buradaki Müslümanların önemli bir kısmı giyim kuşamından, dillerine kadar yerel halktan ayırt edilemez hale gelmişlerdir (Rahman, 1953, 1-3). Günümüzde Arakanlı Müslümanlar kendilerini Rohingya ya da Roewengyah olarak adlandırmaktadırlar. Rohingya'nın kelime manası sevimli kimse ya da sevimli kişi'dir. Roewengyah'nın manası ise kadim köyün kaplanı ya da -Arakan deyişle- cesur manasına gelmektedir. Arakanlı eski Müslüman askerlerde bu tabirle anılırlardı (Tha, 1960). Aslında hali hazırda bu isimleri Kuzey Arakan'ın Mayu bölgesindeki Müslümanlar kendileri için kullanmaktaydı (Ba Shin, 1961).

Arakanlı Müslümanların dini kimliğini unutmamalarının en önemli sebebi kendi içlerinde çıkardıkları şair ve yazarlardır. Bunlar yazılarında Farsça, Arapça veya bu diller dâhil Bengalce, Urduca ve Arakan dilinin karışımı olarak adlandırılan Rohingya dilini kullanırlardı. Geçmişte daha yaygın olan bu dil zamanla yerini Burma ve Arakan diline kaptırmıştır. Bu yazar ve şairler hat sanatını da kullanmışlardı. Bu hat yazılarının bir kısmı hala bulunmakla birlikte ne yazdıklarına dair herhangi bir araştırmaya tabi tutulmamışlardır. Babürlü sitili minyatür resimler de aynı şekilde yaygın olarak kullanılmıştı. Arakan'a gelen Müslümanlar beraberlerinde Arap, Hint ve özellikle Bengal müziği ve müzik aletlerini de getirmişlerdi. Hatta Pers şarkıları da ülkedeki Müslümanların hala dinledikleri şarkılar olmuştu (Rahman, 1953, 1-3).

5. İngiliz Yönetimi Altında Arakan

Burmalılar ile İngilizlerin ilk savaşı 1824-1826 yıllarında yapılmış ve 1. İngiliz-Burma savaşı olarak adlandırılmıştı. Bu savaşı kazanan İngilizler Arakan ve Tenasserim'i işgal etmişlerdi. İşgal öncesi Arakan'da 60 bin Budist ve 30 bin Müslüman yaşamaktaydı (Banarjee, 1964, 350). 15-18. yüzyılları boyunca çok fazla sayıda Budist'in İslam dinini seçtiği bilinmektedir. Arakan'a gelen yoğun Müslüman nüfusu yerel Budist halk ile etkileşime geçiyor ve birçoklarının Müslüman olmasını sağlıyordu. Bunda en önemli etken ülkeye köle olarak getirilen ya da sığınan çok sayıda Müslüman'ın varlığıydı (Alam, 1999, 23).

İşgalden sonra İngilizlerin kontrolündeki Hindistan'dan bu bölgelere büyük bir Hint göçü gerçekleşti. 1852'deki 2. İngiliz-Burma savaşı ile İngilizler aşağı Burma olarak adlandırılan bölge ile birlikte Pegu şehrini ele geçirdiler. Son olarak ise 1885 yılında yapılan 3. İngiliz-Burma savaşı ile İngilizler tüm Burma'yı işgal ederek kontrolleri altına almışlardı. Bu son savaşla birlikte Burma'ya büyük bir Hint göçü yaşandı. Bu göçler öyle etkili olmuştu ki Burma'nın geleceğini de etkileyecek birçok kalıcı sosyal ve ekonomik problemlere sebep olacaktı. İngilizlerin Burma'yı Hindistan'ın bir eyaleti haline dönüştürmesi ile birlikte nüfusu kalabalık bu ülke insanı bir şehirden diğerine gitme kolaylığında Burma'ya gelmişti. Ülkeye bu derece göçmenin gelmesinin altında yatan sebep İngilizlerin ülkede gerçekleştirdikleri ekonomik değişikliklerdi. İngilizler Burma'nın pirincini uluslararası pazarda satmaya başlayınca daha fazla Burma toprağı

pirinç yetiştirmek üzere tarıma açılmıştı. 1845’de yaklaşık 350 bin dönüm arazide pirinç ekimi yapılırken her yıl bu oran artmış ve 1930’da bu oran 12 milyon 400 bin dönüme ulaşmıştı. Süveyş kanalının açılması ve buharlı gemilerin 19. yüzyılın yarısından itibaren yaygınlaşması ile Burma ile Avrupa arasındaki ilişkiler daha da gelişti. Ticaretteki bu gelişmeler ile birlikte ülkede çalışacak işçi ihtiyacı artmıştı. Bu ihtiyacı da Hintliler karşılayacaktı. İngilizlerin ekonomide yaptığı bu değişiklik ile Burma kendi içinde özerk bir yapıya sahip ülke konumundan ihracât gerçekleştiren bir ülkeye dönüşmüştü. Bu Burma halkı, çiftçisi ve ticaret erbabının daha önce hiç bilmediği yeni bir dönüşümdü. Toprağı Burmalı çiftçilerin işlediği bir zaman diliminden Hintli göçmenlerin işlediği zaman dilimine geçiş yaşanmıştı. Bu aynı zamanda İngilizlerin tercihiydi çünkü Hintliler İngilizlere daha sadık olmalarının yanı sıra buldukları ortama çabuk ayak uydurabiliyordu (Yegar, 1972, 29).

Ülkeleri işgal altında bulunan ve iş bulamayan Burmalılar’da bu Hintli işçilere karşı zamanla artan oranda nefret duymaya başlandı. Nihayet 1930 yılında Hintli işçilere karşı artan nefret şiddete dönüştü. Yangon limanında başlayan olaylarda Burmalı işçiler Hintli işçilere işlerini ellerinden almakla suçlayıp saldırdılar. Çıkan olaylar sonucu 200 Hintli işçi öldürüldü ve cesetleri nehre atıldı. 2 bin işçinin de yaralandığı olaylara müdahale eden İngilizler kendilerini dinlemeyen Burmalı Budist işçilerin üzerine ateş açmıştı. Olaylar hızla kontrolden çıkmaya başlayıp ülke geneline yayılmaya başladığında Hintli ve Müslümanlar saldırıya uğramıştı (Mohajan, 2018, 17). 1938 yılında gerçekleşen ikinci eylemde ise Burma halkının hedefinde sadece ülkedeki Müslüman Hintliler vardı. Burmalılar Müslüman Hintlilerin ülkede sadece işlerini ellerinden almasından değil artık onların bir gelenek haline dönüştürdüğü Burmalı bayanlar ile evliliğine de tepki gösteriyorlardı. Müslüman Hintlilerin Burmalı Budist bayanlar ile evlenmesine dinen imkân yoktu zira Budizm ilahi bir din olarak görülüyordu. İslam ancak ilahi dine inanan bayanlar ile evliliğe izin vermekteydi. Bundan dolayı Müslüman birisi ile evlenecek Burmalı Budist bayanın kendi dininden çıkması gerekiyordu. Budizm’i terk ettiğinde ise tek çare Müslüman olmayı kabul etmesiydi. Burmalı Budistler bunu kabullenemiyorlardı ve Müslümanlara karşı toplumda nefret oluşuyordu. Bir diğer problem ise boşanmalarda yaşanıyordu. Budistler kendi arasında boşanırken mallarını eşler arasında eşit olarak bölüşürken İslami inançta boşanan

kadınlar sadece belirlenen mehir ücretini alıyordu. Hiçbir resmi veriye dayanmasa da ülkeye gelen Hintli Müslüman işçilerin bir kısmının Burmalı bayanlar ile evlendiği ve birkaç yıl ülkede kalıp anavatanlarına geri dönecekleri zaman eşlerini boşadıkları iddia ediliyordu. Bundan dolayı boşanmış Burmalı bayanların kendi toplumu içinde büyük sorunlar yaşadıklarına dikkat çekiliyordu. 1938 yılında Müslümanlar aleyhine başlayan olaylar işte bu gibi farklı problemler bahane edilerek büyütülmüştü (Yegar, 1972, 33).

2. Dünya Savaşı devam ederken İngilizler Japonların Burma'yı işgal etmesiyle birlikte ülkeden ayrılmaya başladı. Ülkeden kaçanlar sadece İngilizler değildi. Burma'nın önde gelen bütün liderleri de dâhil olmak üzere 500 bin Müslüman ve Hintli, İngilizlerin kontrolündeki Hindistan'a gittiler. Japonların ülkeyi işgal etmesi ile ülke halkına nasıl davranacakları sorusu gündeme geldi. Ayrıca ülkedeki Budistler Japon taraftarı oldukları için Müslüman halka nasıl davranacakları da merak konusuydu (Smith, 1996, 10). Ülkedeki her ırk ve etnik yapıdan herkes tedirgin bir şekilde Japonların ülkeyi işgal etmesini izledi. Ülkede yaşayan Müslümanlar da tedirgin bir halde Japonların kendilerine nasıl davranacağını merak ediyordu. Korkulunan aksine Japonlar ülkedeki Hindu, Müslüman, Hintli yada Budist halka karşı düşmanca bir tavra girmedi. Başkent Yangon'daki (eski adıyla Rangoon) Şii Müslümanlar Japonların kendilerine zarar verebileceğini düşünerek Kalaw bölgesine kaçsalar da buralar da işgal edildi. Bu Şiiler bölgede kendilerini İranlı olarak tanıttılar. Bu iyi bir stratejiydi zira Japonlar İran'ı müttefikleri olarak görmekteydi. Lakin 1944'te şartlar tam tersine dönmeye başlayınca dost İranlılar düşman olarak görülmeye başlanıp tutuklanmaya başlandı (Yegar, 1972, 68). Arakan'da ise korkulması gerekenler Japonlar değil yerli Budist halktı. Japonların tarafında duran bu insanlar Müslümanları düşmanları olarak görmekteydi. 1942'de İngilizlerin de çekilmesi ile sahipsiz kalan Müslüman halka karşı organize bir şekilde imha hareketine girişildi. 100 bin Müslüman katledilirken 80 bini ise kuzeye doğru kaçarak hayatını kurtardı. Aynı yılın Haziran ayında Kuzey Arakan Müslümanları organize olmayı başardı ve Budist güçleri geri püskürttü. Kuzeydeki Budistlerin güneye kaçmalarını sağladılar ve Kuzey Arakan Müslüman devleti ilan edildi. 1942 Aralık ayında bölgeye gelen İngiliz kuvvetleri Müslüman liderler ile görüşme yaptı ve İngilizler tekrar Kuzey Arakan'ın küçük bir bölgesine giriş yaptı. İngilizler bu bölgeye Müslüman devleti değil Müslüman Ulusal Bölgesi adını verdiler. 2. Dünya Savaşı boyunca Arakan

Müslümanları, İngilizlere Japonlara karşı yardım ettiler. Savaş sonunda İngilizler Arakan Rohingya Müslümanlarını ayrı etnik bir grup olarak tanıdılar. İngiliz yetkililer Kuzey Arakan'da özerk bir yapıya sahip olabileceklerine dair de söz verdiler (Alam, 1999, 25). İngilizler 1948'de ülkeyi Burmalı Budistlere bırakırken Arakanlı Müslümanlara verdikleri sözü unuttukları gibi onları ortada bıraktılar.

Japonlar ülkeyi işgal ettikten sonra Arakan dışında Burma'da tekrar düzeni sağladılar. Ülkede bulunan Hintlilere karşı ise beklenenden çok daha iyi davranmaya başladılar. İngilizlerin ülkeyi terk etmesi ile yönetim boşluğu doğan ülkede Burmalılar göçmen Hintlilere düşmanca davranışlara girişmişlerdi. Japonlar Arakan dışında Burmalıların Hintlilere kötü davranmasını engelledi. Japonların asıl hedefi Hindistan'ı İngilizlerden almaktı. Bunun için Burma'daki Hintlilere iyi davranarak Hindistan halkına dost görünme çabasındaydılar. Ayrıca Burma gibi bir ülkede işgücünün temelini oluşturan Müslümanlar dâhil Hintli nüfusun korkutulup kaçırılmaması gerekiyordu (Thompson - Adloff, 1955, 78).

İngilizlerin işgali ile çok fazla sayıda Hintlinin Burma'ya gelmesi ülkedeki sosyal, siyasi ve ekonomik dengelerin toptan değişmesine neden olmuştu. Bu durum Arakan için de geçerliydi. Ülkede yüzyıllardır Müslümanlar ile Budistlerin dönem dönem yaşadığı sıkıntılar İngilizlerin ülkeyi işgal etmesi ile artarak devam etmişti. Budistler ile Müslümanların Burma'da birbirlerinden nefret ettiği gibi Arakan'da da aynı durum yaşanmıştı. Arakan'da iki grubun patlama noktasına gelme zamanı ise ülkedeki İngilizlerin Japon tehlikesi ile ülkeyi terk etmesi ile yaşanmıştı. Otorite boşluğu olduğu bu zaman diliminde Güney Arakanlı Budist çeteler Müslüman köylerine saldırmış ve köylüleri de öldürmeye başlamıştı. Güney Arakan'da nüfusun çoğunluğunun Budist olması sebebi ile Müslümanlar savunmasız kalmıştı. Bölgeden kaçmayı başaran Müslümanlar çoğunluğun Müslüman olduğu Kuzey Arakan bölgesine göç etmeye başladı. Hatta 22 bini sınırı geçerek Hindistan'a sığındı. Kuzey Arakan'ın Maungdaw şehrine kaçmayı başaranlar neler yaşadığını anlattığında bu sefer Kuzey Arakan'da yaşayan azınlık Budistler Müslümanlarca öldürülmeye başlandı. Bütün bu yaşananlar sonucu Güney Arakanlı Müslümanlar kuzeye, Kuzey Arakanlı Budistler de güneye yerleşti. Böylece Arakan iki ayrı bölgeye bölünmüş oldu (Irwin, 1945, 23).

Japonlar 1942'nin sonlarında Burma gibi Arakan'ı da işgal etmeye başlamıştı. Buthidaung bölgesinin tamamen ele geçiren Japonlar kuzeydeki Maungdaw'ın ise ancak yarısını ele geçirebilmişti. Diğer yarısında ise İngilizler vardı. Yerel Müslüman liderler ile Japonların görüşmesi sonucu barış anlaşması yapıldı ve İngilizlerin bölgeden çıkması ile boşalan otorite boşluğunu yönetmesi için komiteler oluşturuldu. Japonların bu bölgedeki hâkimiyeti 1945 yılının ilk aylarına kadar devam etti. Savaş döneminde Arakan'da yaşayan Müslümanların çoğu İngiliz yanlısı bir siyaset gütmüştü. Hatta çoğu Müslüman, İngilizlerin emrinde çalışmış, bir kısmı da Japon işgal bölgesinde casusluk faaliyeti yürütmüştü. Nihayet 2. Dünya savaşında dengeler değişmeye başlamış ve İngilizler Japonları bölgeden çıkarmayı başarmıştı. İngilizler savaş sonunda barış komitesi kurdu ve Burma'nın yönetimin sivil bir idari yapı ile yürütmeye başladı. 1948 Ocak ayında ise İngilizler Burma'nın bağımsızlığını kabul etti. Müslümanların yaşadığı Arakan bölgelerinde halk İngilizler ile işbirliğine devam etti. Savaş sebebi ile Arakan'ı terk eden Müslümanlar ile Güney Arakan'dan kaçmak zorunda kalan Müslümanlar da Arakan'a geri döndü. İngilizlerin bölgedeki ticari faaliyetleri sebebi ile de çok fazla sayıda göçmen Müslüman bölgeye geldi (Irwin, 1945, 27).

6. Bağımsızlık Sonrasında Arakan Müslümanlarının Durumu

Bağımsızlık sonrası ülkede yönetimi alan Budist çoğunluğun ülke içindeki farklı etnik ve dinî kimliklere sahip çıkması beklenirken tam tersi gerçekleşmiş ve özellikle Müslümanlara yönelik tam bir ayrımcılık yaşanmıştır. Ülke kendi içindeki 135 farklı etnik kimliği birleştirmekten ziyade ayrıştırmayı tercih etmiş ve Müslümanları düşman olarak görmüştür. İngiliz yönetimi altında Budistlere yapılan ayrımcılık uzun yıllar bu insanların içlerinde nefret biriktirmesine ve bağımsızlık ile birlikte de Müslümanlara karşı harekete geçmelerine neden olmuştur. Burma'nın İngilizlerden 1948'de bağımsızlığını alması ile gerek Burma gerekse Arakan'da devlet dairelerinde görev yapan çok fazla sayıda Müslüman'ın işine son verilmiştir. Ülkedeki hâkimiyeti eline alan Budistler bu pozisyonlara Budist halkı getirmeye başladı. Savaş sonu Arakan'daki topraklarına geri dönen Müslümanlar Budist yönetimin başa geçmesi ile topraklarını tekrar kaybetmeye başlayacakları bir döneme girmişlerdir. Burma'nın bağımsız olması sonucu İngiliz korumasını kaybeden Müslümanlar kendilerinin ortada bırakıldıklarını görmüşlerdir. İngilizler Müslümanlara kendi özerk bölgeleri sözünü vermiş lakin ortada hiçbir yazılı

metin olmadığından bu sadece bir söylenti olarak kalmıştır. Neticede ihanete uğradığına inanan Arakanlı Müslümanlar kendilerine baskı uygulayan Budist hükümete karşı saldırılar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Başta toprakları elinden alınan Müslümanlar ile birlikte senelerdir ayrımcılığa tabi tutulan Müslümanlar Budist yönetime karşı eylemler gerçekleştiriyordu. Savaş daha yeni bittiğinden bölge insanında yeterince silah ve mühimmat vardı. Müslümanlar çoğunlukta oldukları Maungdaw bölgesinin Burma'dan ayrılarak bağımsız bir Müslüman devleti kurulması ya da bu toprakların gelecekte Bangladeş olacak komşu Doğu Pakistan'a katılması talebinde bulunuyordu (Tinker, 1959, 34). Bölge Müslümanları Pakistan'a katılma talebini 1946'da ülkenin kurucusu Ali Cinnah'a da teklif etmişler ve ondan yardım istemişlerdi. Lakin Cinnah Burmalı yetkililere Arakanlı Müslümanların talebini desteklemediğini iletmişti. Yine de bölgedeki Müslümanlar zaman zaman bu talebini Pakistan 1947'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra da devam ettirdiler (Yegar, 1972, 96). Pakistan'ın kendilerine destek olmayacağını gören Müslümanlar tek çareyi savaşmakta buldular. 1948 Nisan ayında bölgedeki Müslümanlar cihad ilan etti. Kısa sürede Mücahidler olarak adlandırılan birçok Müslüman bir araya toplandı ve Mücahidlerin savaşı başlamış oldu (Thompson - Adloff, 1955, 154-155).

Budist Burmalı yetkililer Müslümanların isyanına müdahale edecek durumda değillerdi. Zira ülke İngilizlerden bağımsızlığını aldığı anda birçok yerde isyan hareketleri baş göstermişti. Ayrıca isyanın başladığı Kuzey Arakan coğrafi olarak Burma'nın en uzak ve merkezden zor ulaşılabilir köşelerinden birisiydi. Güney Arakan'da yaşayan Müslümanlar da kuzeydekiler gibi isyan hareketine başladılar. Ortak amaç Arakan'ın ikiye bölünmesi ve Müslümanların kuzeyde kendi topraklarına sahip olmasıydı. Arakan'da yaşayan her Müslüman bu grupları desteklemiyordu. Bölgedeki Müslüman liderlerden bazıları Burma'daki hükümetle iletişime geçerek Mücahidleri desteklemediklerini, onların düzensiz bir grup insan olduklarını söylemişlerdi. Hatta bu liderler isyanın kendilerine de zarar verdiğini bölgede cihad ilan edecek bir durum olmadığını Budistler ile Müslümanlar arasında bir çatışma istemediklerini de iletmişlerdi. Bu liderler 1948, 1950 ve 1951 yılında Burma Başbakanından bölgeye barış gücü göndermeleri için talepte bulunsalar da bu gerçekleşmemişti. Bağımsızlığını yeni alan Burma karmaşa içinde olduğu gibi Arakan'da yönetim boşluğu vardı ve bu boşluğu da

farklı gruplar doldurmaktaydı. Bölgede yaşayan Müslümanlar istemese de silahlı gruplarla beraber hareket etmek zorunda kalıyorlardı. Önde gelen Müslüman liderler bir gün Burma hükümetinin tekrar gücüne kavuşarak bölgeye geleceğine ve azınlıktaki Müslümanlardan intikam alacaklarını bu Mücahidlere söylüyorlardı. Neticede bu liderlerin dedikleri gerçekleşti. Zaman içinde Burma devleti Mücahidleri yenmeye başlayıp kontrolü eline almaya başlayacaktı (Yegar, 1972, 97).

Burma devleti bölgede kontrolü ele geçirmeden önce buradaki Müslüman isyancılar ile barış görüşmeleri yapmaya çalışmıştı. Bölgeye gönderilen Burma heyeti isyancıların isteklerini dinledi. İsyancılar yüzyıllardır bölgede yaşadıklarını ve Müslüman olmaları sebebi ile kendilerinin Pakistanlı olarak tanınmasını istiyorlardı. Aslında İngilizlerin bölgeden çıkması ile bütün devlet dairelerindeki Müslümanlar işlerini kaybetmişti. Budist polis gücü bu Müslümanların hayatını cehenneme çeviriyor, paralarını, mülklerini gasp ediyordu. Karşı çıkanlar hapse atılıyor ve Pakistanlı olmakla suçuyorlardı. Arakanlı Budistleri yerel Müslüman halka bunları yaparken hiçbir otorite onları savunmuyordu. Şimdi onlarla görüşmeye gelen heyet onların Pakistan yanlı olduklarını belirtiyordu (Yegar, 1972, 98). Burmalı Budistler isyan öncesi Arakan'daki Müslümanların bölge içindeki yer değişimlerine bile karşı çıkıyorlardı. Bir şekilde ülkeden kaçan Arakanlı Müslümanlardan 13 bini Hindistan ve Pakistan'daki mülteci kamplarında yaşamaya devam ediyordu. Bu insanlar Arakan'a gelmeye çalıştığında ise kaçak Pakistanlı olarak görülerek sınır dışı ediliyordu. Savaş döneminde topraklarını terk etmek zorunda kalanlar topraklarını kalıcı olarak ellerinden alındığını görüyorlardı. Bölge halkı kendilerinin de Burmalı olduğunu, devletin adaleti tesis ederek haklarını savunmasını istiyorlardı lakin bütün bu söylemler sonuçsuz kalmıştı. Aslında Mücahidler böyle bir ortamda artık yapacak hiçbir şeyleri kalmadığından silahlanarak isyan etmişlerdi (Jamiat al Ulama, 1960).

Mücahidler ile hükümetin görüşmelerinden hiçbir sonuç çıkmayınca isyancılar Burma polis ve asker gücüne etkili bir şekilde saldırıya geçmişti. Bu saldırılar sonucu bu kuvvetler Arakan'da Müslümanların hâkim olduğu yerlerden çekilmek zorunda kaldı. Böylece özellikle Kuzey Arakan olmak üzere Müslümanların yaşadıkları bölgeler Burmalı Budistlerin olmadığı bölgeler haline gelmişti (Tinker, 1959, 47). Burma

hükümeti bölgedeki Müslümanlar ile var olan asker gücünün baş edemeyeceğini görünce bölgede özel askeri birlikler görevlendirme yoluna gitti. Bu özel birlikler Müslümanlara karşı acımasız bir saldırıya geçti. Müslümanlar da kendilerine gösterilen acımasızlığa daha fazla acımasızlıkla karşılık verdiler (Yegar, 1972, 98). Bu arada Pakistan gazetelerinde Arakan'da Müslümanların maruz kaldıkları Burma devletinin baskısı haber yapılmaya başlandı. Bu da iki devlet arasında siyasi tansiyonun artmasına sebep oldu (Thompson - Adloff, 1955, 155). 1950 yılında Burma Başbakanı U Nu beraberinde Pakistan büyükelçisi ile beraber Kuzey Arakan'daki Maungdaw'ı ziyarete gitti. Bu ziyaret sebebi ile bölgede gözle görülür bir düzelme görülmeye başlandı. Burma hükümeti bölgedeki komutanları ve özel askeri birlikleri yenisi ile değiştirdi. Lakin 1952 yılında Arakanlı Müslümanlar ile ilgili Pakistan gazetelerinde yeni haberler çıkmaya başladı. Burma gazeteleri ise Arakan'daki fanatik Müslümanların bölgedeki Budistlere İslam'ı kabul etmeleri yönünde baskı yaptığı haberlerini yayınladı. Daha önceki yıllarda da yazıldığı üzere Pakistan'ın bu fanatiklere finansal ve askeri desteği sağladığı haberleri yayılmaya başlandı. Pakistan hükümeti bu haberleri yalanladı. Bununla birlikte Kuzey Arakan'daki Mücahidlerin Burma kuvvetlerinden kaçmak üzere sıklıkla sınır kontrolü iyi olmayan Doğu Pakistan'a, yani bugünkü Bangladeş'e, kaçıp geri geldikleri bilinmekteydi. Pakistan devleti onları desteklemese de Pakistan halkının onları İslam adına savaşan birer kahraman gördükleri bir gerçektir (Tinker, 1959, 357).

Burma hükümeti 1951-1954 yıllarında Mücahidlere karşı büyük askeri operasyonlar yaptı. Askeri operasyonların yapılmasında bölge ikliminin etkisi ile beraber arazi şartlarının da zorlu yapısının etkisi vardı. Burma hükümeti muson sezonunun başlaması ile askeri operasyonlara son vermek zorunda kalıyordu. Arazinin bitki ve orman özelliği askerin ilerlemesini zorlarken Mücahidlerin kolaylıkla saklanmasına da imkân vermektedir. Bu arada Mücahidlerin sayısında da yıllar içinde azalma yaşanıyordu. 1952'de sayıları 2 bin olan bu sayı 1953'te 300'e kadar düşmüştü. Birçok Müslüman ancak dönemsel olarak Mücahidlere katılıyor ve eğer yakalanmaz ise köyüne geri dönüyordu (Yegar, 1972, 99). 1954 yılında Mücahidler tekrar bölgede etkili olmaya başladı ve kontrolü hükümet güçlerinden geri aldı. Bunun üzerine Arakanlı Budist rahipler başkent Yangon'da protesto amaçlı açlık grevleri başlattı. Halk baskısının artması ile birlikte Burma hükümeti Muson operasyonu adını verdiği çok büyük bir askeri

operasyon gerçekleştirmek için harekete geçti. Kuzey Arakan'a gelen askerler etkili bir mücadele ile Mücahidlerin merkezlerini ele geçirip bazı liderlerini öldürdü. Ağır yenilgi alan Mücahidlerin artık bölgedeki varlığı ciddi oranda azaldı ve etkisini kaybetti (Tinker, 1959, 56). Parçalanmış Mücahid grupları Burma hükümetine karşı artık etkili bir saldırı yapma yeteneğini kaybetti. Bazı Mücahidler Arakan'dan Doğu Pakistan'a pirinç kaçırmaya başladılar. Pakistan'daki pirinç fiyatlarının aşırı yükselmesini fırsat bilen bu kişiler köylülerden ucuza aldıkları pirinç sınırdan kaçak olarak geçirip Pakistan'a götürmeye başladı. Pirinç kaçakçılığı o kadar çok kazanç sağlamaya başlamıştı ki Arakan'ın hemen hemen her bölgesinden Müslüman olmayanlar da dâhil kaçak olarak Pakistan'a pirinç götürülmeye başlandı. Hatta bölgedeki bazı devlet görevlileri ile ordu komutanları da bu kaçakçılığı organize etmeye başladı. Pakistanlılar da kaçakçıların sınırı geçmelerinde yardımcı oluyordu. Böylece Arakan'daki Mücahidler ile Müslümanların kazanç sağlamalarını istiyorlardı (Yegar, 1972, 99).

Pirinç kaçakçılığı hasadın başladığı Ocak ayından Mayıs ayına kadar devam ediyordu. Bu dönem aralığı aynı zamanda havaların askeri operasyonlara izin verdiği dönem aralığıydı. Bundan dolayı kaçakçılar ile askerler sıklıkla karşı karşıya gelerek çatışıyorlardı. Mücahidler zaman zaman da polis merkezlerine saldırı yapmaya devam ediyorlardı. Mücahidler Müslüman köylerin liderlerinden kendilerine destek olmalarını istiyorlardı. Hatta köylülerden yıllık vergi talebinde bulunuyorlardı. Kaçakçılığın organizasyonunda da yine köylülerin kendilerine yardımcı olmalarını istiyorlardı (Guardian, 14 Ocak 1961). Mücahidler pirinçten elde edilen gelirin yüksekliği karşısında daha fazla tarım arazisinde pirinç ekimi yapılmasını istiyorlardı. Lakin bölgede işçi eksikliği vardı. Bu sebepten Pakistan'dan çok fazla sayıda insan sınırdan kaçak olarak geçiş yapıp Kuzey Arakan'daki tarım arazilerinde çalışmaya başladı. Burma hükümeti yerel halk ile Pakistanlıları ayırt edemiyordu zira dillerinden giyim kuşamlarına kadar her şey aynıydı. Burma hükümeti kaçak işçilerin Pakistan'dan geldiği haberlerini işlemeye başladıkça bölgedeki Müslümanlar onların Pakistan'dan gelen kaçaklar değil toprakları elinden alındığı için Arakan'dan göç etmek zorunda bırakılan mülteciler olduğunu ve iş için tekrar Arakan'a gelmek zorunda olduklarını söylüyordu. Neticede Burma hükümet yetkilileri bölgede bir şekilde yakaladıkları gerek Pakistanlı gerekse Arakanlı olan işçileri Pakistan'a geri yolluyordu. Aslında Burma gibi birçok farklı etnik ve dile mensup insanın

yaşadığı ülkede kimin Burmalı kimin kaçak göçmen olduğu konusu her zaman problem olmuştur. Hükümet ülkeye yurt dışından kaçakların gelmesini engellemek için çabalasa da kimin gerçek Burmalı kimin göçmen olduğu tam olarak bilinemiyordu (Guardian, 27 Ocak 1960).

1954 yılı başında Burma'nın başkenti Yangon'da bulunan Pakistan elçiliği Mücahidlerin liderlerinden birisi olan Kasım'ın öldürüldüğünü duyurdu. Fakat daha sonra Kasım'ın ölmediği Pakistan güçleri tarafından sınırdan kaçak geçerken yakalandığı ortaya çıktı. Bunun üzerine Burma devleti iki ülke arasında anlaşma olmasa da iyi ilişkiler çerçevesinde Kasım'ın kendilerine verilmesini talep etti. Ancak bu gerçekleşmedi. Burmalılar Kasım'ı sağ ya da ölü olarak kendilerine teslim edenlere yüklü miktarda ödül vereceğini duyurdu. Bu da işe yaramadı zira Kasım bir süre sonra hapisten çıktı. Pakistan'da bir otel açarak yaşamına hiçbir sıkıntı olmadan devam etti. Pakistanlılar onu her zaman ulusal bir kahraman olarak gördü (Yegar, 1972, 100-101).

Kasım'a bağlı Mücahid kuvvetleri bu olaydan sonra dağılarak hareket etmeye başladı. Bu arada bu Mücahidler ailelerinin zarar görmesini engellemek için onları sınırın Pakistan tarafında kurdukları bir kampa yerleştirdiler. Mücahidler en önemli gelir kaynağı olan pirinç kaçakçılığına devam ettiler. 1961 yılı başlarında Burma ve Pakistan sınırı daha iyi kontrol edebilmek için aralarında anlaşmaya vardı. Böylece Mücahidlerin sınırlardan rahatlıkla geçmesinin önüne geçilmeye başlandı. Mücahidler zor durumda kaldıklarını ve mücadelelerinin başarısız olduğunu anlamaya başladılar. Ölmekten ya da teslim olmaktan başka seçenekleri kalmamıştı. Bu arada Burma ordusu Mücahidlerin bölgedeki etkinliğini tamamen bitirmek için tekrar operasyon başlattı ve nihayet 4 Temmuz 1961'de Kuzey Arakan'da 290 Mücahid teslim olmak zorunda kaldı. Hala bölgede varlığını devam ettiren son Mücahidler de Burma hükümetinin kendilerine para teklif etmesi ve kamplarda yaşamlarına devam edecekleri sözünü alınca teslim olmaya devam ettiler (Tinker, 1959, 357). Böylece Arakan'da Mücahid savaşçılar dönemi bitmiş oldu.

Buna rağmen Arakan'da hala Müslüman nüfus ile Budistler arasında tansiyon yüksekti. Silahlı mücadeleyi bitiren Müslümanlar ülkede bağımsızlığın kazanılması ile siyasi partilerin kurulmaya başlandığını gördüler. Budistler Arakan partisi adı altında

örgütlenmeye başlamışlardı. 1951 seçimleri sonucunda ülkede milletvekili seçimi yapılmış ve Kuzey Arakan'dan da milletvekilleri meclise taşınmıştı. Arakan partisinin liderleri Arakan'daki Müslüman milletvekillerinin desteğini alarak siyasi güç kazanmak istiyorlardı. Böylece birleşik bir Arakan olarak Burma meclisinde güç elde etmek istiyorlardı. Bundan dolayı Arakanlı Müslümanlara haklarını koruyacakları sözünü vermekteydiler. Müslüman milletvekilleri ve liderleri Mücahidlerle beraber anılmak istemedikleri gibi Budistler ile de işbirliği içinde olmak istemiyorlardı. Onların isteği merkezi hükümete bağlı olmakla birlikte hiçbir şekilde Budist bir yetkili tarafından yönetilmek istemedikleri bir otonomiydi. Bu isteklerini de hem meclisde hem de basın önünde dile getirmekteydiler (Thompson - Adloff, 1955, 157).

Ülkede 1960 yılında genel seçimler yapılacağı zaman Başbakan U Nu, Arakanlı Müslümanların statü sorununu çözeceği sözünü verdi. Böylece kuzeyde yine merkeze bağlı özerk bir Müslüman bölge kurulmasının önü açılmış olacaktı. U Nu seçimi kazanınca Arakan'daki problemlerin çözümü için bir komite kurdu. Arakan'daki bir kısım Müslüman'ın bir araya gelerek kurduğu *Rohingya Ulema Cemiyeti (Rohingya Jamiyyat al-Ulama)* bu komiteden Kuzey Arakan'da yaşayan Müslümanların çoğunluğu elinde tutan ayrı bir ırk ve inanca sahip olmaları sebebi ile merkezi hükümete bağlı özel bir statüde olması talebinde bulundu. Cemiyet ancak bu şekilde Kuzey Arakan'da düzenin tekrar tesis edileceğini, böylece sınırdan gerek pirinç kaçakçılığının gerekse kaçak göçmen girişinin etkili bir şekilde kontrol altına alınabileceğini komiteye ilettiler. Kurulacak özerk bölgenin yönetiminin bir konsey tarafından yerine getirilmesi ve görevlendirilecek devlet görevlilerinin de bu konsey tarafından seçilmesi talep ediliyordu. Bu gelişmelerin yaşandığı bölgede Müslümanlar arasında tam bir birlik de yoktu. Kuzey Arakan'da çoğunluğa sahip Müslümanlar yaşasa da tüm Arakan'ın değişik yerlerinde yine Müslümanların çoğunluğa sahip olduğu ayrı ayrı birbirinden kopuk yerleşim merkezleri vardı. Bundan dolayı Arakan haritası üzerinde çizgileri tam belli olan bir özerk yapı herkesin ihtiyacına cevap vermiyordu. Nihayetinde Arakan'ın yönetiminde Müslüman ve Budistlerin de olduğu özerk bir bölge mi olacağı ya da sadece kuzey Arakan'ın mı özerk olacağı gibi farklı alternatifler komite tarafında rapor haline getirildi. Burma hükümeti 1961 Mayıs ayında Maungdaw, Buthidaung ve Rathedaung gibi Müslümanların çoğunlukta olduğu Kuzey Arakan'da Mayu Sınır İdaresini kurdu. Bölgeye özerk bir yapı

verilmemiş lakin Müslümanların kendilerini yönetebileceği iyileştirmeler yapılmıştı. Hükümetin asıl planı ise Mayu Sınır idaresinin dışında kalan tüm Arakan topraklarını kuzey ya da güney ayırmadan bir bütün halinde özerk yapıya kavuşturmaktı. Bu yapıda bölge halkı kendi liderleri tarafından yönetilebilecekti. 1962 yılının başında hükümet gerekli yasaları çıkarma aşamasında iken Burma'da Mart ayında askeri darbe gerçekleşti. Yeni kurulan askeri hükümet Arakan'ın özerk yapısını içeren kanunu iptal etti. Bununla birlikte Mayu Sınır İdaresinin kontrolündeki bölgenin statüsünü değiştirmeme kararı aldı (Yegar, 1972, 103-105).

Askerlerin ülke yönetimine el koyması ile birlikte anayasa askıya alındı ve parlamento feshedildi. Askerler ülkedeki tüm banka ve özel işletmelere el koydu. Kuzey Arakan'da birçok işletmeye sahip olan Müslümanların varlıklarına da askerlerce el konulması ile bölge halkı ekonomik olarak sıkıntı içine girdi. Arakan'daki manavlardan marketlere bütün işletmeler devletleştirilme gerekçesi ile Müslümanlardan alındı. Askerler Arakan'ın Müslümanların istediği gibi kuzey yada güney olarak ayrılmasına izin vermedi ve Arakan'ın bir bütün olduğuna karar verdi. Yeni anayasada bu bütünlüğe dikkat çekildiği gibi Müslümanların varlığı tanınmadı ve Arakan'ın Budist olduğu kayıt altına alındı (Yegar, 1972, 128).

1962-2011 yılları arasında doğrudan ve 2011-2016 yılları arasında da dolaylı olarak askeri dikta rejimi tarafından yönetilen Myanmar, asimilasyon odaklı baskı ve şiddet politikaları aracılığıyla tarih boyunca azınlık konumundaki inançsal ve etnik gruplara yönelik en fazla baskı uygulayan ülkelerden biri oldu (Dalar - Gökcan, 2018, 35). 1962 darbesi ile askeri yönetime geçilen Myanmar'da 1966-1988 yılında General Ne Win yönetiminde ülkedeki Müslümanlar ayrımcılığa tabi tutulmaya başlandı. 1978 yılında Arakan'daki Rohingya Müslümanlarına yönelik Dragon Kralı adı verilen askeri bir operasyon başlatıldı. Amaç bölgede yaşadığı iddia edilen yasadışı göçmen Müslümanlar olsa da askerler acımasızca camileri ve dini okulları yakıp yıktılar. Bölgede Müslümanları öldürmeye başlayan askerler resmi rakamlarda yalnızca 50 kişinin öldüğünü iddia etse de gerçek sayıyı kimse öğrenemedi. 300 bin Müslüman Rohingyalı Bangladeş'e kaçmak zorunda bırakıldı. Askerler bölgede yakaladıkları kadın erkek, genç çocuk yaşlı bütün Müslümanları tutukladılar. Tutuklananların çoğu işkence altında

hayatını kaybetti. Sayısız kadına tecavüz edildi (Yunus, 1994, 158; Matthieson, 1995, 90). 1970'den itibaren başlayan her bir askeri operasyonla daha fazla Müslüman Bangladeş başta olmak üzere Malezya, Tayland ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerine kaçmak zorunda bırakıldı. Kaçan Müslümanların sayısının bir milyondan fazla olduğu iddia edildi. 1982 yılında çıkarılan vatandaşlık yasası ile dışlanan bu insanlar ülkeyi terk etmeye zorlanmaya devam edildi. Bu çıkarılan yeni vatandaşlık yasası ile 1824 tarihinden sonra ülkeye gelip yerleşenlere vatandaşlık hakkı tanınmadı. Böylece İngiliz sömürge idaresinin kurulduğu tarihten sonra ülkeye gelip yerleşen Müslümanlar yabancı göçmen yerleşimciler olarak kaydedildi. Birçok Rohingyalı Müslümanın yeterli belge gösteremedikleri için vatandaşlık hakları iptal edildi. 1991-1992 yıllarında uygulanan baskılar sonucu 250 bin Müslüman daha Bangladeş'e kaçmak zorunda bırakıldı (Mohajan, 2018, 14). 1948-1999 yılları arasında hükümet Arakan Müslümanlarına yönelik 20 büyük askeri operasyon gerçekleştirilmişti. Askeri operasyonlar sonucunda özellikle 1978 operasyonu ile Müslümanlara uygulanan şiddet uluslararası arenada tepki görmeye başlayınca özellikle Müslüman ülkeler Burma hükümetine baskı yapmaya başladılar. Mülteci kamplarındaki şartların kötülüğünden dolayı sınırdışı edilen halkın tekrar Arakan'a dönmesi istendi. Hükümet nihayet 200 bin Arakanlının topraklarına dönmesine izin verdiğinde 40 bin kişi kamplarda bulaşıcı hastalık ve açlıktan ölmüştü (Yunus, 1994, 160). Gidecek hiçbir yeri olmayan bu insanlar aslında topraklarına değil bir sonraki operasyonda kendilerini öldürecek cellâtlarına gönderilmişti. 1990 ve 1991 yıllarında Arakan'da Müslümanlar tekrar etnik temizliğe tabi tutulmaya devam ettiler. 1991'de askerler Arakan'da büyük bir operasyon başlatıp Müslüman avına çıktığında 268 bin Arakanlı Bangladeş'e sığındı (The Daily Star, 13 Eylül 1999).

Myanmarlı Budist milliyetçilerin uzun yıllar boyunca Müslümanlara uyguladığı nefret politikası 2012 yılında tekrar hortladığında yine binlerce Ronhingyalı Müslüman evlerinden zorla çıkarılıp göç etmeye zorlandı. 200 bin Müslüman'ı etkileyen bu trajedi sonucu insanlar ülkelerinden kaçıp sığındıkları ülkelerde kurulan kamplarda hayata tutunmaya çalıştı. 2012-2016 yıllarında yaşanan şiddet olayları sonucu bin kişi hayatını kaybetti. Bölgedeki camiler ile yaklaşık 5 bin ev kaçak oldukları gerekçesi ile yıkıldı. Myanmarlı askerlerin, polis, çetelerin ve yerel halkın Müslüman kadın ve kızlara karşı uyguladığı cinsel taciz ve tecavüzlerin sayısı bilinmemekle birlikte birçok kadın hayatını

kaybetti.730'u dört yaşın altında olmak üzere 6700 Müslüman olayların başladığı ilk aylarda öldürüldü (Mohajan, 2018, 14). Myanmar hükümetinin Müslüman Rohingyalılara yönelik uyguladığı bazı yöntemler şunlardır: cinayetler, işkenceler, tecavüzler, çocuk sahibi olmaya izin vermeme, siyasi tutuklamalar ve hapisler, zorla yer değiştirmeler, evlerin yakılıp yıkılması, arazilerin kullanılamaz hale getirilmesi, zorla çalıştırma uygulamaları, çocukların işçi olarak kullanılması, insan kaçakçılığı, toplanma ve bir araya gelme yasakları ve benzeri uygulamalar (Islamic Human Rights Commission, 2005).

28 Mayıs 2012 tarihinde bir Budist bayanın 3 Müslüman genç tarafından tecavüze uğrayıp öldürüldüğü yalanı ile Güney Arakan'ın Ramri kasabasında çıkan olaylarda da 100 Müslüman öldürüldü. Ölen 10 Müslüman hac için yola çıkmış olan bir otobüste öldürülmüştü. Çıkan olaylar sonucu Güney Arakan'da yaşayan 120 bin Müslüman evlerini terk etmek zorunda bırakıldı (HRW, 2013). 2015 yılında ülkede yapılan seçimler ile ülke uzun yıllar süren askeri yönetimlerden nihayet kurtuldu. Sivil yönetim ülkede normalleşme sözü verse de askeri yönetimlere alışmış ülkede Müslümanlara ayrımcılık devam etti. Bu arada ülkede şartların düzelmediğini gören silahlı 400 Müslüman 9 Ekim 2016'da sınır gücüne saldırdı ve 9 polisi öldürdü. Myanmar hükümeti saldırıya cevap olarak tüm insani yardımları yasakladı. 12 Kasım 2016'da 60 Müslüman'ın saldırısı sonucu bir yarbay öldürüldü ve Myanmarlı askerler yaralandı. Karşı saldırıya geçen ordu birlikleri 1500 Müslüman'ın evini yakarken helikopterler sivil köylere füze yağdırdı. 100 Müslüman'ın öldüğü olaylarda 90 bini evini terk etmek zorunda kaldı (International Crisis Group, 2016). 25 Ağustos 2017'de kendilerine Arakan Rohingya Kurtuluş Ordusu adını veren bir grup Müslüman Bangladeş sınırındaki Myanmar sınır kontrol birliklerine saldırdı. Bir düzineden fazla Myanmarlı polis hayatını kaybetti. Harekete geçen ordu 35 bin askerin katıldığı operasyon ile 620 bin Rohingyalının evini terk etmesine neden oldu. Bangladeş'e kaçan bu insanlar geçici kamplara yerleştiler. 2017'de yaşanan olaylarda çocuklar dâhil 1000 kişi hayatını kaybetti. Düzinelerce insan botlarla Bangladeş'e kaçarken boğuldu (Mohajan, 2018, 18).

28 Mayıs 2012'den 25 Şubat 2018'e kadar Bangladeş Göçmenlik ve Pasaport Şubesi kendisine sığınan bir milyondan fazla Arakanlı Müslüman'ı kayıt altına aldı. 300

bin ila 500 bin mülteci ise kayıtsız bir şekilde Bangladeş'te ülke içine dağılmış bir şekilde hayatını zor şartlar altında devam ettirmeye çalışmaktadır. Çalışma izinleri bulunmayan bu insanlar ülkede en zor şartlarda yaşamaya çalışanlardır. Hala Bengal körfezinde her gün botları kullanarak Arakan'dan Bangladeş'e kaçmaya çalışan Müslümanlar bulunmaktadır. Bangladeş dışında Malezya, Tayland ve diğer ülkelere de kaçmayı başaranlar vardır. Milyonları bulan büyük sayıda bir göç dalgası dolayısı ile insanların sorunlarına çözüm bulunamadığı gibi onların zor şartlar altında yaşamasını engelleyecek bir uygulamada yoktur (FAO, 2018). Ülkelerinden zorla çıkarılan Arakanlıların küçük bir kısmı Avustralya, Suudi Arabistan, ABD ve daha birçok ülkeye sığınma talebinde bulunmaktadır. Mülteci statüsü bile alamayan binlerce kişinin durumu ise çözüm beklemektedir. Yasadışı bir şekilde Bangladeş'e giriş yapan Rohingyaaların vatandaş olmasına ise bu ülkede izin verilmemektedir (Dadan - Fuad, 2018, 195).

Günümüzde Arakanlı Müslümanların en önemli problemlerinden birisi başlarına gelenlerin tam olarak duyurulamamasıdır. Myanmar ordusuna mensup askerler bu insanlara acımasızca saldırmaktadır. İstediklerini öldürürken ihtiyaç duydukları işgücünü sağlamak için de bu insanları köle gibi kullanmaktadırlar. Hiçbir yasal statüye sahip olmayan ve varlığından dünyanın haberi olmayan bu insanlardan aslında şanslı olanları kaçmayı başarabilmektedir. Askerler genel olarak geldikleri Müslüman köylerinde ilk önce etrafa kurşun yağdırmaktadırlar. Daha sonra hayatta kalan kız çocukları ve kadınlar köy meydanında toplu tecavüze uğrarken erkeklerin ve ailelerin onları izlemesi sağlanmaktadır. Köyden kaçmayı başaramayan erkekler daha çok işkenceye uğrayacakları hapisane ve kamplara götürülerek buralarda acı içinde öldürülmektedirler. Köylerdeki evler ise tekrar kullanılmaması için yakılıp yıkılmaktadır. Bu arada askerlerden kaçmak için evlerinde olan özellikle hasta, yaşlı ve çocuklar da diri diri yakılmaktadır. Eğer askerler ele geçirdikleri Müslümanları hapisaneye götürme niyetinde değilse onları ormanın derinliklerine götürüp orada öldürmektedirler. Askerler tarafından tecavüze uğrayıp hayatta kalan bir kadın kendisinin şanslı olduğunu zira sadece üç asker tarafından tecavüze uğradığını ifade etmiştir. Askerler tecavüz ettikleri kadınların vücutlarını derin bir iz bırakacak şekilde ısırılmaktadırlar. Böylece her bir kadının kaç defa tecavüze uğradığı bu derin ısırık yaraları ile bilinmektedir. Tecavüzler sonrası birçok kadının üreme organına bıçak ve diğer kesici aletler ile ağır tahribat

verildiği için birçoğu birkaç gün içinde kanamalarından dolayı acı içinde ölmektedir. Askerlerde genel mantık Müslümanlara yavaşça ölmelerini sağlayacak işkenceler yapılmasıdır. Kaçmayı başaranlar günlerce aç ve susuz bir şekilde ormanlar ve dağlık alanda yol alarak Bangladeş'e ulaşmayı hedeflemektedir. Yol üzerindeki birçok nehri geçmeyi deneyen yaralı ve çocuklar son nefeslerini bu sulara vermektedir. Müslümanlar dâhil dünya kamuoyu bütün bu olup bitenlerden habersizdir (Human Rights Council, 2018). Gelişmiş ülkeler sadece askerlerin köylerde yaptığı yıkımı uydularından takip etmekte ve fotoğraflamaktadırlar.

7. Sonuç

Arakan Müslümanlarının tarihi kan ve gözyaşını barındırmaktadır. Tüm insanların gözü önünde soykırıma tabi tutulan milyonlarca insan çaresizlik içinde büyük bir acı yaşamaktadır. Bu çalışma bu insanların daha iyi tanınması amacı ile tarihsel süreçte neler yaşadıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bölgeye Müslümanların ulaştığı ilk günlerden itibaren sıkıntıların başladığı görülmektedir. Kısa süren Müslüman yönetimi altında en ferah dönemini yaşayan Arakan'ın Budistlerin ve akabinde İngilizlerin bölgeyi işgali ile birbirinden nefret eden iki toplumsal yapıya sahip oldukları görülmektedir. Birbirinden nefret eden ama aynı çatı altında yaşamak zorunda bırakılan insanlar, Budist Myanmar yöneticilerinin zorbalığı ve İngiliz yönetiminin umursamazlığı ile sahipsiz kalmıştır. Bağımsızlığın kazanılması Myanmar için bir fırsat olsa da ülke bütün enerjisini kendi vatandaşları ile mücadeleye ayırmış ve günümüzün en fakir ülkelerinden birisine dönüşmüştür. Askerî darbelerden sonra Arakan Rohingya Müslümanlarına karşı uygulanan programlı soykırım sonucu birçok insan hayatını kaybederken birçoğu da topraklarını terk etmeye zorlanmıştır. Çalışma bu insanların çektikleri sıkıntıları ortaya çıkarmayı amaç edinmekle birlikte gerek Arakan'da gerekse Myanmar'da çok farklı etnik kimliğe sahip milyonlarca Müslüman'ın bulunması daha detaylı araştırmaları gerekli kılmaktadır.

Myanmar hükümetinin Arakan'ı Müslümanlardan tamamen temizlemeyi ve eyaleti tam manası ile sadece Budistlerin yaşadığı bir toprak parçasına çevirmeyi amaç edindiği bu çalışma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bağımsızlık sonrası ülkede yaşayan her etnik gruba özel statüler ve kolaylıklar sağlanırken Müslümanlara hiçbir hak

verilmemesi ve onların ülkedeki yabancılar olarak görülmesi hükümetin Müslümanlara yönelik nefret politikasından dolayıdır. Bölgede etkili Bangladeş, Malezya ve Endonezya gibi Müslüman ülkeler bulunmasına rağmen bu insanlar sahipsiz kalmış ve bunu iyi değerlendiren Myanmar hükümetinin sıklıkla ülkeden göç ettirme politikası uyguladığı görülmüştür. Uluslararası arenada sesleri duyulmayan insanlar günümüzde dahi Arakan'dan kaçmak için çabalarken tam bir çaresizlik ve yalnızlık yaşamaktadırlar. Ömürleri Bangladeş gibi ülkelerde kurulan mülteci kamplarında geçen bu insanlar için hiçbir şey yapılmadığı görülmektedir. Bu açıdan Arakan Müslümanları ile ilgili çok daha fazla çalışma yapılması ve bu insanların çektikleri sıkıntıların dünya kamuoyunda duyulmasının sağlanması gerekmektedir. Özellikle bağımsızlık sonrası dönemde Rohingya'lara hükümetin nasıl davrandığının ortaya çıkarılması gerekmektedir. Her bir askeri operasyon sonrası yüz binlerce insanın göçe zorlandığı bu zaman diliminin daha iyi araştırılması ve duyurulması gereklidir.

Bu çalışma her ne kadar Arakan'daki Müslüman Rohingya'ların tarihini ortaya çıkarmayı amaçlasa da Myanmar genelinde milyonlarca Müslüman'ın daha yaşadığı bilinmektedir. Bu Müslümanların uzun yıllardır askeri yönetim altında baskı altında yaşadıkları görülmektedir. Ülkedeki Budist milliyetçilerin hedefinde Arakan'daki Müslümanlar önceliği alsalar da zamanında uluslararası bir müdahalede bulunulmadığı takdirde ülke içinde yaşayan diğer Müslümanların da soykırıma uğrama tehdidi bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı bu Müslümanların tarihi ve varlığı ile ilgili de çok daha detaylı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Akbar. "The Rohingya: Myanmar's Outcasts". *Al Jazeera English* (12 January 2012).
- Ahmed, Imtiaz. (ed.). *The Plight of the Stateless Rohingyas*. Dhaka: The University Press Ltd., 2010.
- Alam, M. Ashraf. *A Short Historical Background of Arakan*. Chittagong, Bangladesh: Arakan Historical Society, 1999.
- Ba Shin, C. "Coming of Islam to Burma down to 1700 A. D.". *Lecture before Asian History Congress*. New Delhi: Azad Bhavan, 1961.
- Ba Tha, T. *A Short History of Rohingya and Kamans of Burma*. Trans. A. F. K. Jilani. Bangladesh: Institute of Arakan Studies, 1963.
- Banarjee, A. Chandra. *The Eastern Frontier of British India*. Calcutta, India: Mukherjee, 1964.
- Bayram, Mürsel - Yaylar, Yasin "Myanmar'daki Din Çatışmasının Swot Analizi". *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 2014.
- Bayram, Mürsel - Yaylar, Yasin. "Myanmar'daki Budist-Müslüman Çatışmasının Tarihi Dinamikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/44 Haziran (2016), 367-373.
- Clifford, Hugh. *Further India: Being the Story of Exploration from the Earliest Times in Burma, Malaya, Siam and Indo-China*. London: Lawrence and Bullen, 1904.
- Collis, S. Morris. "Arakan's Place in the Civilisation of the Bay". *Journal of Burma Research Society 50th Anniversary Publications*. No. 2, Rangoon, 1960.
- Collis Morris. *The Land of Great Image: Being Experiences of Friar Manrique in Arakan*. New York: New Directions Paperbook, 1958.
- Dadan, Ali - Fuad, A. Rahman. Arakan'a İslâmiyet'in Girişi ve Yayılışı: Günümüz Arakan'ın Tarihsel Arka Planı". *İstem* 16/32 (2018). 177-198.

- Dalar, Mehmet - Gökcan, Özkan. "Myanmar'ın Rohingya Müslümanları Politikası: Tarihsel Ve Hukuksal Bir Analiz". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2018). 33-63.
- Desai, Walter Sadgun. *A Pageant of Burmese History*. Calcutta: Orient Longmans, 1961.
- Driss, Bakhouya. "Rohingya Minority in Myanmar between the Religious Persecution and the Reality of Constitutional Protection", *Brawijaya Law Journal*, 3, 2, (2016), 221-240.
- FAO. Food and Agriculture Organization of the United Nations. *FAO's Response to the Rohingya Refugee Crisis in Bangladesh*. Dhaka: FAO Briefing Note, 2018.
- Forster, Richard. "Magh Marauders, Portuguese Pirates, White Elephants and Persian Poets: Arakan and its Bay of Bengal Connectivities in the Early Modern Era", *Explorations* 11/18 (2011), 63-70.
- Ghosh, Jamini Mohan. *Maghs Raider in Bengal*. Calcutta: Bookland Private Ltd., 1960.
- Guardian. "In Defence of Maungdaw Muslims". *Guardian Newspaper* (14 Ocak 1961 - 27 Ocak 1960).
- ICG. International Crisis Group. *Myanmar: A New Muslim Insurgency in Rakhine State*. Brussels: Asia Report, 2016.
- Irwin, A. *Burmese Outpost*. London: Collins, 1945.
- IHRC. Islamic Human Rights Commission. *Myanmar's Muslims: The Oppressed of the Oppressed*. London: IHRC Report, 2005.
- Jamiat al-Ulama, Jamiat al-Ulama General Secretary. *Memorandum for the Arakan Enquiry Commission North Arakan*. Rangoon: Jamiat al-Ulama General Secretary, 1960.
- Hall, Daniel George Edward. *History of South-East Asia*. London: Macmillan, 1958.
- Harvey, G. Eric. *History of Burma: From the Earliest Times to 10 March 1824, the Beginning of the English Conquest*. London: Longman's, 1925.

- HRC. Human Rights Council. *Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar*. Geneva: Human Rights Council Agenda Report, 2018.
- HRW. Human Rights Watch. *All You Can Do is Pray. Crimes against Humanity and Ethnic Cleansing of Rohingya Muslims in Burma's Arakan State*. New York: HRW Report, 2013.
- Khan, M. Siddiq. "Muslim Intercourse with Burma". *Islamic Culture*, Hyderabad, Deccan, 10, (1936), 416-419.
- Khan, M. Siddiq. "The Tragedy of Mrauk-U (1660-1661)". *Journal of the Asiatic Society of Pakistan*, 11, August, (1966), No.2.
- Leitch, A. Keith. "Decoding the Past: The Rohingya Origin Enigma". Paper Presented at the *Third Annual Southeast Asian Studies Symposium*. Keble College, University of Oxford, 22-23 April, 2014.
- Majumdar, Ramesh Chandra. *Hindu Colonies in the Far East*. Calcutta: General Printers and Publishers, 1944.
- Majumdar, Ramesh Chandra. *The Delhi Sultanate*. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1960.
- Manrique, Sebastien. *Travels of Fray, 1629-1643*. A Translation of the *Itinerario de las Misiones Orientales*. Introduction and notes by Lt. Col. C. Eckford Juard, assisted by Father H. Hosten. 1, Arakan. Oxford: Hakluyt Society, 1927.
- Matthieson, D. S. "Plight of the Damned: Burma's Rohingya Take to the Seas". *Global Asia* 4/1 (1995), 86-91.
- Mohajan, Haradhan. *History of Rakhine State and the Origin of the Rohingya Muslims*. Chittagong, Bangladesh: Premier University, 2018.
- Rahman, M. K. "Burma Muslims". *Annual Magazine*, Rangoon University Muslim Students Association, (1953), 1-3.
- Razzaq, A. - Haque, M. *A Tale of Refugees: Rohingyas in Bangladesh*. Dhaka: Center for Human Rights, 1995.

- Smith, Martin. "The Muslim Rohingyas of Burma". *Rohingya Reader II*, Burma Centrum Nederland, Amsterdam, (1996), October.
- Sohel, Salman. "The Rohingya Crisis in Myanmar: Origin and Emergence". *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences* 2/11A (Nov, 2017), 1007-1018.
- Tinker, Hugh. *The Union of Burma*. Oxford: Oxford University Press, 1959.
- Tha, Ba. "Rowengyese in Arakan". *Guardian Monthly*, Rangoon, 7, May, 1960.
- The Daily Star. "Slow Pace of Repatriation Frustrates Rohingyas". *The Daily Star Newspaper*, Dhaka, September 13, 1999.
- Thompson, Virginia - Richard Adloff. *Minority Problems in South East Asia*, Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1955.
- Tydd, W. B. "Sandoway District Gazetteer". *Burma Gazetteer*, Vol. A, Rangoon, (1912), 19.
- Ullah, Akm Ahsan. "Rohingya Refugees to Bangladesh: Historical Exclusions and Contemporary Marginalization". *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 9/2 (2011), 139-161.
- Wolf, O. Siegfried. "Genocide, Exodus and Exploitation for Jihad: The Urgent Need to Address the Rohingya Crisis". *South Asia Democratic Forum*, Working Paper, (2017), No. 6.
- Yegar, Moshe. *The Muslims of Burma*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1972.
- Yunus, Mohammad. *A History of Arakan: Past and Present*. Chittagong, Bangladesh: University of Chittagong, 1994.
- Yunus, Muhammed. *Dünden Bugüne Arakan*. İstanbul: İHH, 2005.